

BEHROUZ BOOCHANI

Niciun prieten, doar munții
Mesaje din închisoarea Manus

Traducere din limba engleză și note de
Bertha Savu

Volum întocmit după ediția în limba engleză,
în traducerea lui Omid Tofighian

EDITORI:
Magdalena Mărculescu
Silviu Dragomir

FONDATOR:
Ion Mărculescu, 1994

DIRECTOR EDITORIAL:
Bogdan-Alexandru Stănescu

DESIGN:
Andrei Gamaș

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

REDACTARE:
Maria Ghiurțu

DTP:
Mirela Voicu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BOOCHANI, BEHROUZ

Niciun prieten, doar munții : mesaje din închisoarea Manus / Behrouz Boochani ; trad. din lb. engleză și note de Bertha Savu. - București : Pandora Publishing, 2021

ISBN 978-606-978-371-9

I. Savu, Bertha (trad.) (note)

821.111

Titlul original: *No Friend But the Mountains: Writing from Manus Prison*

Autor: Behrouz Boochani

Copyright © Behrouz Boochani 2018

Translation copyright © Omid Tofighian 2018

Copyright © Pandora M, 2021,
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
www.pandoram.ro

ISBN: 978-606-978-371-9

Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

Cuvânt-înainte

Niciun prieten, doar munții. Mesaje din închisoarea Manus este o carte ce își merită locul pe raftul literaturii penitenciare, alături de opere foarte diverse precum *De profundis* a lui Oscar Wilde, *Scrisori din închisoare* a lui Antonio Gramsci, *Into the Smother* a lui Ray Parkin, *The Man Died* a lui Wole Soyinka și *Letter from Birmingham Jail* a lui Martin Luther King Jr.

Scrisă în limba persană de un tânăr poet kurd, Behrouz Boochani, pe parcursul unei lungi perioade de detenție, tortură și suferință, această carte este prin însăși existența ei o probă de curaj și tenacitate creativă. Ea nu s-a născut nici pe hârtie, nici pe calculator, ci butonată pe telefon și scoasă pe ascuns de pe insula Manus sub forma a mii de mesaje text.

Trebuie să recunoaștem măsura realizării lui Behrouz Boochani amintind în primul rând condițiile dificile în care ea a fost concepută, improbabilitatea extremă a înșeși existenței sale. Guvernul nostru a luat toate măsurile pentru dezumanizarea solicitanților de azil. Numele și poveștile lor sunt ținute departe de urechile noastre. Pe insulele Nauru și Manus, aceștia trăiesc într-o grădină zoologică a cruzimii. Viețile lor sunt despuiate de sens.

Acești prizonieri sunt cu toții oameni încarcerati fără a li se fi adus niciun fel de acuzație, condamnare sau sentință. Este o soartă cu adevărat kafkiană, ce are adesea un efect necruțător — unul, de altfel, vizat chiar de temnicherii australieni —, acela de a distruge orice speranță.

Deloc surprinzător, apelul lor la libertate s-a prefăcut în carnea arsă a tânărului de 23 de ani Omid Masoumali, care și-a dat foc în semn de protest. Sau în țipetele tinerei Hodan Yasin, de 21 de ani, care a făcut același lucru.

Asta este ceea ce noi, Australia, am ajuns.

Rugămintele zadarnice ale unei femei violate pe Nauru.

O față care și-a cusut buzele.

Un copil refugiat ce și-a cusut o inimă în palmă fără să știe pentru ce.

Protestul lui Behrouz Boochani a îmbrăcat o altă formă. Ceea ce temnicherii săi australieni nu au putut să distrugă în Behrouz Boochani a fost credința sa în cuvinte: în frumusețea, necesitatea, posibilitățile lor, în puterea lor eliberatoare.

Astfel, în perioada încarcerării sale, Behrouz Boochani a început una dintre cele mai remarcabile cariere din jurnalismul australian: raportând ceea ce se petrecea pe insula Manus sub forma mesajelor pe Twitter sau pe telefon, a apelurilor telefonice și video și a e-mailurilor. Făcând acest lucru, a sfidat guvernul australian, care în tot acest timp a depus eforturi serioase să împiedice difuzarea poveștilor refugiaților, încercând permanent să îngreiească accesul ziariștilor pe insulele Manus și Nauru; s-a mers până la legiferarea, pentru o perioadă de timp, a draconicei secțiunii 42 din Actul poliției de frontieră australiene, ce prevedea pedepsirea cu până la doi ani de închisoare a oricărui cadru

medical sau asistent social ce aducea dovezi publice despre bătăile sau abuzurile sexuale suferite de minori sau despre orice act de viol și cruzime în general.

Cuvintele sale au ajuns să fie citite în toată lumea, să se audă dincolo de oceane și să acopere țipetele stridente ale legiunilor de propagandiști plățiți. Înarmat doar cu adevărul și cu un telefon, un refugiat lipsit abuziv de libertate a atras atenția întregii lumi asupra celei mai mari crime a Australiei.

Behrouz Boochani a reușit să scrie o carte nemaivăzută și teribilă, făcând o cronică a vieții sale de tânăr bărbat ce a petrecut *cinci ani* pe insula Manus ca victimă a politicilor privind refugiații ale guvernului australian — politici în privința cărora cele două mari partide ale noastre s-au luat la întrecere la capitolul cruzime.

Citirea acestui text este dificilă pentru orice australian. Ne fălim cu decența, bunătatea, generozitatea și spiritul nostru iubitor de dreptate. Niciuna dintre aceste calități nu reiese din relatarea făcută de Boochani, care vorbește în schimb despre foame, mizerie, bătăi, sinucidere și crimă.

Descrierile făcute de el comportamentului reprezentanților guvernamentali de pe Manus îmi amintesc în mod dureros de relatările tatălui meu despre conduita comandanților japonezi din lagărele pentru prizonierii de război în care el și alți prizonieri australieni au suferit atât de mult.

Ce s-a întâmplat de am ajuns să fim noi cei care comit astfel de atrocități?

Această relatare impune o tragere la răspundere. Cineva trebuie să dea socoteală pentru aceste crime. Pentru că, dacă acest lucru nu se va întâmpla, istoria ne garantează că, într-o

bună zi, nedreptatea de pe insulele Manus și Nauru se va repeta în Australia la o scară mai mare, mai amplă și, cu siguranță, mai dramatică.

Cineva poartă vina, or, aceștia, și nu nevinovații pentru a căror mare suferință stă mărturie această carte, sunt cei care ar trebui să fie în închisoare.

Cartea aceasta este totuși mult mai mult decât un simplu *J'accuse*. Este o mare victorie a unui tânăr poet care ne-a demonstrat tuturor cât de mult continuă să conteze cuvintele. Australia i-a privat de libertate corpul, dar sufletul său a rămas cel al unui om liber. Cuvintele sale au devenit acum în mod iremediabil cuvintele noastre, iar istoria noastră trebuie să răspundă pentru istoria lui.

Sper ca într-o bună zi să îi pot ura lui Behrouz Boochani bun venit în Australia ca ceea ce s-a dovedit a fi în aceste pagini. Un scriitor. Un mare scriitor australian.

Richard Flanagan, 2018

Povestea traducătorului: o fereastră spre munți

Omid: Am citit articolul tău recent... admir foarte mult ceea ce faci.

Behrouz: Ești foarte amabil... Sper doar să mă trezesc cât mai curând din acest coșmar.

Experiența traducerii cărții lui Behrouz este în sine una încărcată de istorii multiple; unele dintre ele precedă primul nostru contact, precedă până și construirea închisorii Manus. Pe parcursul ultimilor ani, mai ales după ce l-am cunoscut pe Behrouz, am ajuns să înțeleg cât de importantă e istoria pentru a trăi cu capul sus, iar traducerea acestei cărți mi-a confirmat și lărgit experiența și înțelegerea legate de procesul general al relatării unei istorii. Această mărturie a traducătorului oferă imaginea numeroaselor întâmplări și conversații care au modelat această carte și care, în același timp, definesc viziunea noastră comună asupra istoriei și a vieții.

—

Eram pe insula Manus de numai câteva ore când m-am grăbit să ajung la autogara centrală din orașul Lorengau. Acolo ne-am întâlnit pentru prima dată față în față. Behrouz

nu mâncase nimic toată ziua — doar tutun la micul dejun și la prânz. Era încă pe telefonul mobil atunci când am coborât din mașină să-l salut. Ceva mai devreme în ziua aceea aflasem că într-un pâlc de copaci de lângă o școală fusese găsit cadavrul refugiatului Hamed Shamshiripour, prezentând urme de bătăi și un ștreang în jurul gâtului; trecusem, de fapt, cu mașina în drumul meu de la aeroport pe lângă mulțimea ce se adunase, mulțime formată din localnici manusieni și poliție¹. Circumstanțele erau extrem de suspecte și mulți refugiați încă susțin că a fost ucis. Behrouz este prima sursă de informații pentru mulți jurnaliști australieni și internaționali și, în momentul acela, avea deja stabilite interviuri pentru întreaga zi. Prima mea vizită pe insula Manus ar fi trebuit să fie dedicată lucrului la traducerea cărții, dar pe Manus doar tortura se poate desfășura conform programului.

La momentul publicării acestei cărți, se crede că paisprezece oameni, cel puțin, și-au pierdut viața în centrele de detenție off-shore de pe insulele Manus și Nauru și de pe insula Crăciunului.

Mohammed Sarwar (Nauru, 2002)

Fatima Irfani (insula Crăciunului, 2003)

Saeed Qasem Abdalla (insula Crăciunului, 2013)

Reza Barati (Manus, 2014)

Hamid Khazaei (Manus, 2014)

Fazal Chegani (insula Crăciunului, 2015)

Omid Masoumali (Nauru, 2016)

Rakib Khan (Nauru, 2016)

1. Vezi traducerea mea la articolul lui Behrouz din *Huffington Post*, „The Tortuous Demise of Hamed Shamshiripour, Who Didn't Deserve to Die on Manus Island“, publicat pe 14 august 2017 (n.ed.orig.).

Kamil Hussain (Manus, 2016)
Faysal Ishak Ahmed (Manus, 2016)
Hamed Shamshiripour (Manus, 2017)
Rajeev Rajendran (Manus, 2017)
Sayed Ibrahim Hussein (Nauru, 2017)
Salim Kyawning (Manus, 2018)

Familiaritatea mea cu abordarea literară a lui Behrouz a precedat întâlnirea cu textele sale — ea s-a născut înainte chiar de a afla de existența acestui scriitor prolific aflat în detenție în închisoarea Manus. Tatăl meu a murit brusc în mai 2015, cu aproape opt luni înainte de primul meu contact cu Behrouz. Și el, la rândul său, a făcut parte dintr-un grup persecutat de-a lungul istoriei în Iran și și-a trăit cea mai mare parte a vieții în exil; după ce a părăsit Iranul în timpul revoluției, nu s-a mai întors acolo niciodată. Numele său era Manoutchehr, numele unui șah legendar din *Șah-namè*¹, o carte de poezie epică în care apare și numele Behrouz. Am făcut exerciții de retranspunere și de încorporare a mitului, legendei și poeziei atunci când am scris necrologurile pentru funeraliile sale și pentru serviciul memorial ulterior, în mod special povestea referitoare la ultimele zile ale omonimului său. Pe lângă fragmentele din *Șah-namè*, viața tatălui meu a fost onorată cu poezii scrise de Omar Khayyâm și Tâhîrih Qurratu'l-'Ayn — poeți și filosofi ostracizați și oprimați la vremea lor. Comemorarea vieții tatălui meu a devenit pentru mine și familia mea

1. Firdausî, *Cronica-Șahilor*, culegere din epopeea persană întocmită de George Dan, cuvânt-înainte de Virgil Căndea, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969.

apropiată un fel de celebrare literară și culturală și a inclus recitaluri și prelegeri oferite de prieteni buni din diaspora. Așa că, atunci când eu și Behrouz am avut în sfârșit ocazia să ne întâlnim pe insula Manus și să discutăm despre stilul și detaliile legate de cartea sa, inclusiv despre metoda de traducere, ne-am dat seama foarte rapid că ne raportăm la povestire, filosofie, memorie și interpretare în moduri foarte asemănătoare. Revelația a fost stranie. Pentru mine, traducerea cărții lui Behrouz a fost o continuare a sărbătorii începute în cinstea lui Manoutchehr.

Ocazia de a traduce cartea lui Behrouz a fost o fericire neașteptată. Behrouz mi-a făcut această propunere după ce petrecusem vreo șase luni traducând o antologie a articolelor sale din presă. În această perioadă, începuserăm să discutăm despre alte moduri în care am putea colabora. El menționase la un moment dat la începutul relației noastre că lucrează la o carte, dar nu am discutat cu adevărat despre asta, fiind foarte prinși cu traducerea articolelor sale și cu găsirea unor strategii pentru combaterea sistemului de detenție. În momentul în care ne-am îndreptat atenția înspre carte, traducerea a devenit o armătură creativă și intelectuală pentru relația noastră, mare parte dintre interacțiuni gravitând în jurul acestui proiect. Ea a fost și sursa multor întâlniri și descoperiri fericite și stimulative.

Întregul proces s-a desfășurat în timpul petrecut de mine în Sydney, Cairo și pe insula Manus. Metoda și perspectiva traducerii au evoluat și s-au schimbat în anumite puncte de cotitură. Temele fiecărui capitol se află într-o relație de contiguitate cu anumite evenimente specifice și cu dinamica politicilor penitenciare și frontaliere ale Australiei. Prin urmare, apar și schimbări de tehnică, stil și

voce în funcție de cadrul și momentele istorisirii; în anumite cazuri, evenimentele și întâmplările aveau loc chiar în momentul înregistrării lor.

Povestea din spatele traducerii funcționează ca o narațiune-cadru pentru cartea propriu-zisă; cu alte cuvinte, cartea conține povestea principală încadrată de un proces complex de traducere drept paratext. Relația dintre cadru și întâmplările pe care le conține este adânc înrădăcinată în tehnicile narrative distinctive prezente în practicile tradiționale sau contemporane de povestire ale popoarelor iraniene (inclusiv la kurzi). Dând câteva exemple de astfel de încadrări, voi putea discuta pe scurt temele, conceptele și problemele-cheie. Această abordare va servi, în primul rând, la relevarea măsurii în care traducerea a făcut apel la experimentul literar și, în al doilea rând, va arăta modul în care eforturile combinate ale autorului, traducătorului, consultanților și prietenilor apropiați au evoluat într-o activitate filosofică colectivă.

Colaborări și consultări

Behrouz: Când faci jurnalism, nu ai altă variantă decât să folosești un limbaj simplu și concepte de bază. Trebuie să mă gândesc la diverse categorii de cititori când scriu articolele de știri — ele se adresează publicului larg, astfel încât nu este posibil să aprofundez anumite chestiuni atât de mult cât mi-aș dori. Și chiar asta este problema aici. Nu pot să analizez și să descriu amploarea torturii în acest loc. Dar cred că este inevitabil ca în anii ce vor veni să reușesc să creez acele spații critice care să abordeze fenomenul închisorii Manus — această muncă va

angrena toate disciplinele umaniste și științele sociale; va crea un nou limbaj filosofic. Sunt gata să îți dau informații despre acest loc ca să putem începe atât de necesarele proiecte de cercetare.

Este posibil, de exemplu, să examinăm închisoarea Manus apelând la un cadru foucauldian și aplicând critica sa filosofică a închisorii, azilului mental și psihologiei... sau am putea pleca de la reflecțiile bine-cunoscute ale lui Žižek și Gramsci și de la discursul despre hegemonie și rezistență.

Omid: De fiecare dată când mă întâlnesc cu Moones și Sajad, cartea ta devine punctul de pornire al multor discuții critice... există aici posibilități imense.

Behrouz: Locul ăsta chiar are nevoie de multă muncă intelectuală... Are nevoie de o echipă care să facă o cercetare riguroasă, academică... trebuie să implicăm universitățile.

În momentul de față colaborez cu niște prieteni din Iran pe tema închisorii Manus... Scopul nostru este să publicăm rezultatele cercetării noastre într-un articol academic. O colecție de fragmente semnate de autori diferiți ar fi ideală.

Conversațiile mele inițiale cu Behrouz au avut loc pe Facebook și, în timp, s-au mutat pe WhatsApp. Semnalul fiind foarte prost pe insula Manus, nu am putut să ne trimitem decât mesaje scrise sau înregistrate. Așa că nu a existat o conversație în timp real. Behrouz și-a scris întreaga carte (precum și articolele sale din presă sau indicațiile regizorale) prin mesaje. Uneori primeam direct de la el fragmente prin mesaje WhatsApp. Dar de cele mai multe ori

îi trimitea bucăți mai lungi de text lui Moones Mansoubi, o susținătoare a refugiaților și traducătoare a textelor lui Behrouz, care aduna mesajele în PDF-uri. Odată puse cap la cap, Moones îmi dădea pe e-mail PDF-uri ce conțineau capitole întregi. În unele cazuri, Behrouz îmi trimitea ulterior prin mesaje text noi pasaje ce trebuiau adăugate capitolelor, de obicei la sfârșitul acestora. Manuscrisul final al fiecărui capitol arăta ca un mesaj lung, fără nicio delimitare a paragrafelor. Această trăsătură a fost cea care a creat un spațiu unic și stimulativ din punct de vedere intelectual, deschizând calea experimentului literar și unei activități filosofice la care am contribuit cu toții.

Procesul de traducere a fost o experiență intensă de învățare ce ne-a ajutat să dezvoltăm un anumit tip de analiză, care să corespundă detenției refugiaților de pe insula Manus și altor aspecte conexe. Am început să traduc în decembrie 2016 și, de atunci, acest proces a fost puternic influențat de numeroasele evenimente dramatice ce aveau loc concomitent în centrul de detenție, de discursul socio-politic și de politicile regresive australiene ale zilei.

Încercările lui Behrouz de a termina manuscrisul și ale mele de a încheia traducerea au fost grav afectate de asediul de trei săptămâni ce a urmat închiderii forțate a centrului de detenție (31 octombrie 2017) și de nevoia imperioasă de a relata despre pedepsirea fără milă a celor care refuzau să fie mutați¹. Într-o manieră care amintește de această carte, Behrouz a folosit un amestec de limbaj literar și jurnalistic

1. Pentru fragmente despre perioada asediului din jurnalul lui Behrouz, vezi articolul său din *The Guardian* „«This is hell out here»: how Behrouz Boochani's diaries expose Australia's refugee shame”, publicat pe 4 decembrie 2017. Traducerea este semnată de Moones Mansoubi și de mine (n.ed.orig.).

pentru a înfățișa apelul strategic la înfometare, la privare de apă sau de somn, la boală și la presiune emoțională și psihologică ca instrumente de tortură. Același stil și aceeași viziune au structurat și caracterizat și manifestul său poetic „Scrisoare de pe insula Manus“ (tradus de mine și publicat în *The Saturday Paper* pe 9 decembrie 2017).

Unul din scopurile acestei note a traducătorului este să dezvăluie câteva momente relevante pentru modul în care s-a desfășurat și a fost condus procesul de traducere. Extraordinara luptă individuală a lui Behrouz a implicat o pleoră de abile strategii creative și intelectuale menite să înfrângă opresiunea teribilă și atacurile imprevizibile. Eforturile colective în care s-a angajat constituie un alt aspect al contextului general. Din acest punct de vedere, sunt câțiva oameni ale căror contribuții trebuie menționate; ei sunt acei susținători ce au fost indispensabili procesului de traducere și care ne-au oferit permanent sprijinul lor.

Janet Galbraith

Janet: În dimineața asta, m-am trezit amintindu-mi de corespondența noastră de la început, ce gravita în jurul poeziei — un fel de corespondență poetică ce s-a întins pe parcursul mai multor ani. A fost o relație intens creativă, pentru care sunt extrem de recunoscătoare. Îmi aduc aminte că tu, Behrouz, nu doreai să-ți folosești numele adevărat pentru publicarea sau prezentarea creațiilor tale. Vorbeam mult despre nume, despre pseudonime. Vorbeam despre păsări, așa cum făceam des și o mai facem și acum uneori... așa că te-ai decis să folosești numele

de Stârcul de Pacific. Ți amintești? Am ales acest nume pentru că stârcul de Pacific este o pasăre ce zboară între Manus și Australia. Era o pasăre pe care o vedeam amândoi. Eu locuiam în inima statului Victoria, ca și acum, dar într-un alt orașel. Din când în când, un stârc de Pacific singuratic venea și rămânea câteva zile pe marginea unui mic iaz din fața casei unde locuiam.

Această carte îi este dedicată lui Janet Galbraith, cea care a inițiat și coordonează grupul literar Writing Through Fences¹, o organizație ce colaborează cu refugiații închiși în centre de detenție (sau care au trecut prin astfel de centre), sprijinind și amplificând ecourile scriiturii și artei lor. Janet a depus o muncă neobosită pentru a-l susține pe Behrouz încă din faza inițială a carierei sale literare pe insula Manus (în 2014, Janet era printre primii oameni care comunicau cu Behrouz în legătură cu munca și situația sa). A colaborat de asemenea cu Moones la traducerea integrală a unui capitol publicat ulterior în *Mascara Literary Review* (cu titlul „Transformarea în MEG45”), text care a jucat un rol esențial în încheierea contractului cu Picador.

Arnold Zable

Arnold: Spui că, patru ani după plecarea ta din Iran, te simți ca un apatrid și că nu mai aparții niciunei țări. Cui îi aparții acum? Cum percepi lumea din jurul tău? Cum este să te apropii și să treci granițe necunoscute?

1. Pentru mai multe informații, consultați www.writingthroughfences.org (n.ed.orig.).

Behrouz: Ce este o graniță?... Întreaga mea viața a fost afectată de acest concept de „graniță“.

Scriitorul Arnold Zable a lucrat cu Behrouz încă de la începutul activității sale literare și de rezistență. Arnold și Janet sunt cei care i-au făcut legătura lui Behrouz cu PEN International, prezentându-i cazul ca fiind unul de interes internațional stringent. Din 2015, de când s-a implicat în situația lui Behrouz, Arnold a scris o recenzie a filmului *Chauka, Please Tell Us the Time*, coregizat de Behrouz împreună cu Arash Kamali Sarvestani, a organizat mese rotunde și l-a intervievat pe Behrouz pentru mai multe organizații media importante. Lucrează acum la un nou proiect literar — o inițiativă promițătoare ce va lua forma unui dialog. Ca și Janet, Arnold a fost de mare ajutor pe parcursul întregului proces de traducere, oferindu-ne observațiile și încurajările lui.

Kirrily Jordan

Kirrily: Salut, Behrouz, [...] pentru unul dintre proiectele mele încerc să fac o mică lucrare de artă; încerc să atrag și mai mult atenția asupra a ceea ce se întâmplă pe insulele Manus și Nauru. Am dat întâmplător peste poeziile tale on-line și mă întrebam dacă aş putea folosi unele din textele tale în proiectul meu.

Kirrily Jordan a jucat de asemenea un rol esențial în procesul creativ al lui Behrouz. Artistă și cadru universitar la Universitatea de stat australiană, Kirrily l-a cunoscut pe Behrouz la începutul anului 2016, colaborând la un proiect